

I. OMUL ANTIC

Creații și creatori reprezentativi

Creații ale popoarelor primitive

- Literatura orală. Lirica: Cântece (de muncă, de război, rituale, de leagăn, de dragoste etc.); Epica: Mituri cosmogonice, legende totemice, basme, fabule, paremiologie

Literatura Antichității orientale

- Mileniul al III-lea î.H.

Literatura sumero-babiloniană. Scrieri epice: *Epopoea lui Ghilgames*, Poemul epic: *Enuma Eliș*

- 2400 î.H.–1400 î.H.

Literatura egipteană. Scrieri magice și sapiențiale: *Textele piramidelor*, *Cartea morților*; imnuri: *Imnul lui Eknaton*; epica: *Povestea celor trei frați*

- Secolele al VIII-lea–al II-lea î.H.

Literatura ebraică: *Vechiul Testament (Psalmii, Cântarea Cântărilor)*

- Secolele al V-lea î.H.–al V-lea d.H.

Literatura indiană. Epopei: *Ramayana*; *Mahabharata*; *Sakuntala* de Kalidasa

- Secolul al V-lea î.H.

Literatura chineză. *Cartea cântecelor*; poemele lui Du Fu

Literatura

Antichității greco-latine

- Secolele al XII-lea–al IV-lea î.H.

Epopoea: Homer, *Iliada*, *Odiseea*; poemul didactic: Hesiod, *Munci și zile*; poezia lirică: Sapho, Alceu; Pindar; Anacreon; fabule: Esop; tragedii: Eschil, *Perșii*; Sofocle, *Antigona*; Euripide, *Medeea*; comedii: Aristofan, *Păsările*; filosofie, estetică: Platon, *Banchetul*; Socrate; Aristotel, *Poetica*; proza istorică: Herodot, *Istoriei*; Cato cel Bătrân, *Originile*

- Secolele al IV-lea î.H.–I d.H.

Tragedia: Licofron; comedia: Titus Maccius Plautus, *Ulcica*; epopeea: Publius Vergilius Maro, *Eneida*; poezia lirică: Publius Vergilius Maro, *Georgicele*, *Bucolicele*; Quintus Horatius Flaccus, *Epistola către Pisoni*. *Arta poetică*; Publius Ovidius Maro, *Tristele*, *Ponticele*, *Metamorfozele*; Titus Lucretius Carus, *Despre natura lucrurilor*; proza: Cicero, *Catilinarele*, *Filipicele*; Caius Iulius Caesar, *Comentarii despre războiul cu galii*, *Comentarii despre războiul civil*.

IDEALUL EROIC

Iliada

de Homer

„Prima impresie pe care o lasă cititorului lectura Iliadei este grandoarea [...] rezultând din faptul că poetul își plasează eroii în perspectiva unui ideal moral, idealul de bărbăție, forță, glorie[...]” (Ovidiu Drimba)

Coordonate ale operei

Iliada „povestește luptele pe care grecii din insule și din peninsula — aheii sau danaii într-un cuvânt — le dau de nouă ani încheiați împotriva troienilor, din pricină că frumosul Paris, protejatul zeiței Afrodita, a răpit-o [...] pe Elena, mult frumoasa soție a lui Menelaos, regele Spartei și fratele lui Agamemnon. Poema începe cu sfida între Agamemnon, mai marele tuturor oștilor, și Ahile, căpetenia Mirmidonilor, care se și retrage supărat în cort, la corăbii, și nu mai ia parte la lupte din clipa când Agamemnon, pentru că fusese silit s-o dea

înapoi pe roaba sa, Hriseis, părintelui ei, preotul Hrisis, protejat de zeul Apollo, se despăgubește, luând-o pe Briseis, roaba lui Ahile. Luptele înverșunate, ce urmează și în care atâția dintre eroii ambelor tabere cad victime, în frunte cu Patroclu și Hector, acesta fruntaș al troienilor, celălalt al aheilor, scot la lumină diversitatea caracterelor și a patimilor, uneori meschine, ce-i frământă pe eroii greci și troieni, cum ar fi de pildă dihononia dintre Ahile și Agamemnon, pricinuită mai puțin din cauza unei femei, cât din împărțirea prăzii de război.” (Perpessicius)

Studiu de text: Scene celebre de luptă

Înfruntarea dintre Hector și Patroclos
Cântul al XVI-lea

— fragmente —

[...] Patroclos sălbatic s-a năpustit în luptă. De trei ori se avântă, aidoma lui Ares, strigând îngrozitor, și de trei ori ucide câte nouă troieni. Dar a patra oară, când pornea asemeni unui zeu din Olimp în vârtoarea luptei, atunci, o Patroclos, și-a apărut în față sfârșitul vieții tale! [...]

(801) Lancea lui Patroclos i s-a frânt în mână, lancea lui cea lungă, zdravănă și grea, ferecată-n aramă. Pavăza ce-i ajunge până la călcâie îi cade la pământ. Apoi fiul lui Zeus, stăpânul Apollo, îi desprinde platoșa și Patroclos se tulbură în adâncul inimii. Trupu-i e vlăguit și stă înmărmurit; orbirea îl apasă! [...]

Vlăguit de un zeu, de mâna lui Apollo, și de lancea vrăjmașă, totuși — ocolind neîndurata Moarte — Patroclos se întoarce spre ceata alor săi.

(818) Dar Hector l-a văzut plecând — rănit de-aramă — și până în preajma lui străbate vijelios tabăra dușmană, și-n partea mai de jos a pântecului îl izbește cu lancea. Până-n adânc se-implântă în carne tăișul. Viteazul se prăvale și jale i-a cuprins pe toți cetașii danai. Așa cum un leu biruie mistrețul pe-o culme de munte; au luptat amândoi dârji și semeți, pentru dreptul de-a bea dintr-un mic izvorăș, iar leul l-a doborât cu puterea lui pe mistrețul ce răsufală din greu; tot astfel Priamidul îl ucide pe Patroclos, care mulți luptători doborâse-n țărână.

Lupta dintre Ahile și Hector Cântul al XXII-lea

—fragmente—

— *Blestemate Hector! Nu-mi vorbi de-nțelegeri! Între oameni și lei nu pot fi jurăminte, și nici învoire între lup și miel. Căci ei fără-ncetare vor, înverșunați, pieirea celuilalt. Noi suntem sortiți urii! Nu poate încăpea nici un legământ, până în clipa în care se va fi prăbușit unul dintre noi, săturând de sânge pe Ares cumplitul. Sosit-a timpul, acum, să-ți vădești vânjoșia. Adună-ți puterile, de ești bun sulițaș; fii plin de îndrăzneală! Nu vei putea scăpa. Atena, de îndată, prin brațul meu puternic te va doborî și plăti-vei atunci toate suferințele ce le-am îndurat, când prietenii mei căzut-au la pământ uciși de lancea ta, de furia lăncii tale!*

(273) *După aceste vorbe, își rotește sulița și-o zvârle drept în față. Dar slăvitul Hector o vede venind și se dă la o parte. [...]*

(279) — *Ai greșit, Ahile; tu n-ai cunoscut din spusele lui Zeus ceasul morții mele — după cum te făleai. Rostei vorbe viclene, meșter în cuvinte. Voi să mă-nspăimânți, iar eu, cuprins de teamă, să-mi uit vitejia... Nu vei înfige arma între umerii mei, fugărit de tine. În pieptul meu împlânt-o, de vreun zeu îți îngăduie. Dar iată lancea mea, ocolește-o de poți. De-ar încăpea întreagă în carnea lui Ahile, n-ar mai fi așa crunt războiul pentru Troia, după moartea ta, pacoste a troienilor!*

Astfel a vorbit. Și, rotindu-și lancea cu, umbră-lungă, i-o zvârle în față. Fără să dea greș, a nimerit pe-Ahile în mijlocul scutului. Dar arama respinge lovitura aramei.[...] Hector — mânios — stă pe loc, umilit; nu are altă suliță să-l înfrunte în luptă.[...]

(306) *După aceste vorbe, Hector își trage sabia ce-i atârna la șold, zdravănă, uriașă. Adunându-și puterile, pornește ca un vultur zburând în înălțimi, ce din nori se-avântă să răpească un miel sau iepure fricos, târându-se pe*

*Ahile îl pansează pe Patrolos
(scenă de pe un vas cu figuri roșii).*

glie. La fel de năvalnic e Hector, Priamidul, când își ridică sabia. Ahile e sălbatic în mânia sa! Frumosu-i scut îi acoperă pieptul; pe capul său se clatină strălucitoru-i coif, lucrat în patru creste, unde fâlfâie coama din aur scânteind; Hephaistos a prins-o de tui, lăsând-o apoi să cadă bogată, în jur. Precum, în miez de noapte, înaintează o stea, pe cer, cea mai frumoasă, Luceafărul lucind pe bolta înstelată, la fel — în mii de focuri — străluce arama pe care-o rotește Ahile-n dreapta sa. Plin de venin și ură, caută cu privirea locul unde-ar pătrunde tăișul mai ușor, în frumosul trup al slăvitului Hector. E-acoperit de arme luptătorul viteaz, de armele smulse, după ce i-a luat viața, vajnicului Patrolos. Într-un singur loc i se vădește carnea, în locul unde gâtul cu umerii se-mbină. Acolo mai lesne îl lovește arma; și vârful va străpunge fragedu-i grumaz! Dar lancea de frasin, de-aramă-ngreunată, nu i-a tăiat gâtulejul. Se năruie-n țărână, dar mai poate rosti câteva cuvinte, în timp ce Ahile, falnicul Ahile, grăiește cu mândrie:

— *Când jefuiai armura viteazului Patrolos, credeai că de pedeapsă te voi fi izbăvit? [...]*

Abordarea textului

1 După cum remarcă Ovidiu Drimba, „Mânia lui Ahile este ideea dominantă a poemului și întreaga acțiune a *Iliadei* arată cum se naște, cum evoluează, ce consecințe provoacă, cum se stinge și ce urmări are potolirea acestui sentiment.” Conflictul interior se nuanțează prin confruntarea furiei protagonistului cu orgoliul lui Agamemnon, și, exteriorizându-se, determină complicarea tramei (intrigei). Stările conflictuale ale muritorilor bulversează cerurile și-i obligă pe nemuritori să ia atitudine. Zeul suprem arbitrează ceea ce pentru divinități pare a fi un joc care-i animă în plictiseala lor milenară.

- Comentați tipologia conflictului exterior.

Această operă literară este „Unul dintre cele mai timpurii și mai nesecate izvoare de poezie”, iar Homer este „cel mai vechi rapsod al Universului”.

(Perpessicius)

2 Tema epopeii și elementele de recurență ale acesteia sunt centrate pe umanitatea antică, pe reprezentanții ei exemplari și pe existența tragică, determinată de transcendent. Omul Antichității grecești trăiește sub imperiul fatalității și al spaimei de reacțiile divinităților olimpiene.

● Pornind de la aceste repere de interpretare a textului, identificați în fragmentele citate teme și particularizări ale acestora, atitudini și comportamente ale eroilor și situații care să evidențieze raportul om-destin.

Alcătuți un portofoliu de prezentare (imagini, date de identificare) a zeilor Eladei.

3 Având în vedere afirmația lui Ovidiu Drimba că *Iliada* „este poemul care elogiază tineretea, curajul, forța, onoarea și gloria — virtuțile supreme spre care aspiră grecul epocii homerice, [...] în opoziție cu orgoliul și cupiditatea

conducătorilor militari, cu egoismul, trufia și uneori lașitatea acestora”, identificați temele epopeii.

● Formulați opinii asupra personajelor și asupra contextului situațional.

4 Dacă modelul uman al epocii homerice este soldatul, eroul, „individul forte, care se ridică în fața cetății pentru a discuta sau a viola legile” (Anne Ubersfeld), identificați în textele citate figuri de eroi antici. În Cântul al II-lea al epopeii sunt enumerați protagoniștii evenimentelor din ambele tabere: aheii (danaii) și troienii (dardanii).

● Pornind de la constatarea lui Perpessicius că Homer „crează ființe fictive aidoma celor reale”, alegeți câte doi eroi din fiecare tabără, alții decât Hector și Ahile, și alcătuiți-le câte o fișă de identitate în ficțiune, după modelul: nume, origine (umană, divină), loc de baștină, fapte eroice, repere fizice și caracteriale etc.

5 Din perspectiva criticului Erich Auerbach, scenele dinamice pot fi considerate nuclee epice distincte care se dezvoltă în mici unități epice, de sine stătătoare, așezate într-o anumită ordine, fixată de practica rapsodică. Prezentarea scenelor de bătaie e realizată după un model compozițional care debutează cu notarea, printr-o comparație, a momentului când oștile angajate în conflict pornesc una spre cealaltă. În continuare, discursul epic se construiește prin acumulări cantitative de detalii despre originea celor care luptă și sunt uciși, amănunte biografice destinate să stârneasă compasiunea. Descrierea modului în care sunt uciși eroii și notarea momentului (climax) când aceștia se prăbușesc este realizată printr-o formulă convențională care cuprinde fie o metaforă, fie o comparație.

● Numiți și exemplificați alte modalități de construcție a subiectului și a personajelor în fragmentele citate și aplicați la textul suport formula de analiză a scenei de luptă propuse de teoreticianul literar german.

6 Acțiunea se desfășoară pe două planuri: cel uman și cel divin.

- Comparați divinitățile mitologice și eroii umani, acțiunile lor, tehnicile discursive prin care sunt evidențiați în context și problematizați asemănările și diferențele.

7 În fragmentul citat, „Ahile e sălbatic în mânia sa!” care-l dezumanizează și care e direcționată spre Hector, ucigașul lui Patroclos.

- Identificați în text atitudini ale involuției morale a eroului și comparați comportamentul acestuia cu cel al lui Hector. Evidențiați și alte trăsături de caracter ale combatanților, numite sau sugerate în fragmentele de text.

8 Caracterizați în paralel personajele angajate în dialog/ în luptă (zei și / sau oameni, semi-zei). Veți avea în vedere faptul că Homer utilizează variate modalități de portretizare a eroilor: caracterizarea prin discurs (Ahile e violent în limbaj, Hector vorbește calm și măsurat), caracterizarea prin epitetul ornant („Ahile cel iute ca șoimul”, „iutele Ahile”, „Ahil, iutele de picior”, „Șoimanul Ahile”, „îmbujorata Briseis”, „iscusitul Ulise”, „aheii cei ferecați în aramă”, „săgetașul Apolon”), caracterizarea unui personaj printr-o comparație / comparații seriate (Nestor, „căruia graiul din gură mai dulce-i cură decât mierea”).

- Identificați și alte modalități de caracterizare a eroilor antici și opinați de ce lipsesc de obicei din descrierea lui Homer elementele referitoare la fizicul personajelor. În fragmentul din manual apar însă și elemente de identificare a eroilor, care fac trimiteri la imaginea lor în ficțiune.

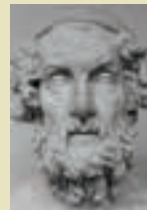
- Pornind de la fragmentul citat, motivați opțiunea scriitorului pentru descrierea realizată prin ignorarea elementelor de fizionomie.

- Având în vedere afirmația lui Ovidiu Drimba, conform căreia „descrierea homerică este esențialmente narativă, scurtă, precisă, viguroasă”, argumentați opinia că a descrie înseamnă în fond, a nara ceea ce vezi.

Teatrul din Epidaur

Repere biobibliografice

- **Homer** (Homeros) s-a născut, după spusele lui Herodot, în Ionia sau în insula Chios în secolul al VIII-lea î.H. El a fost poet epic și aed. Numele lui înseamnă „Orbul” sau „Ostaticul”. Potrivit legendei, a călătorit mult și se presupune că a trăit în insula Chios. Cu timpul, biografia sa devine legendară. Există cel puțin șapte biografii fictive ale lui Homer și el este revendicat de patru regiuni ale Greciei antice: regiunea Smyrnei, a Colofonului, insula Chios, Ionia. O parte din critica modernă a negat însă existența lui fizică, instituindu-l ca personaj mitologic. Marile creații epice care i se atribuie, *Iliada* și *Odiseea*, au fost considerate de unii exegeți drept o redactare unitară a unor cântece epice din *Ciclul troian*. Aristotel în *Poetica* îi atribuie lui Homer și o epopee comică, *Margites*. De asemenea, este considerată a fi scrisă de Homer și epopeea parodică *Batrachomyomachia* (*Bătălia broaștelor cu șoarecii*). Poemele homerice circulă pe cale orală în mai multe variante. Compunerea și redactarea definitivă s-au realizat din inițiativa lui Pisistrate, la Atena, în secolul al VI-lea î.H. Ediția princeps a *Iliadei* a apărut la Florența, în 1488.

Dicționar cultural

● **Epoca homerică** (secolele al XII-lea — al VIII-lea î.H.) este perioada istorică în care se desăvârșește formarea poporului grec, pe fondul succesivelor migrații ale dorienilor, aheilor, ionienilor.

Poemele homerice oferă informații asupra formelor arhaice de viață și de organizare politică și socială a grecilor, de la comunitățile de triburi și până la polisuri¹ și exaltă triumful cetății Micene și cuceririle ei din întreaga lume grecească. În secolul al XIII-lea î.H. hegemonia acesteia dispare, iar cultura și civilizația Eladei par a intra în penumbră pentru mai multe sute de ani.

● **Epopeea homerică** este considerată debutul literaturii grecești și este o capodoperă care apare relativ brusc, fiind compusă de un creator genial, aparent izolat și fără predecesori. Ciclurile epice populare despre eroi sau divinități (Hercule, Oedip etc.) constituie cadrul cultural al apariției *Iiadei* (secolul al VIII-lea î. H.). *Iliada* este alcătuită din 24 de cânturi (15.000 de versuri). Acțiunea se desfășoară pe parcursul celui de-al

nouălea an al asediului Troiei. Scena acțiunii este câmpia Troiei, pe unde curge fluviul Scamandru, sau Olimpul, lăcașul zeilor. „Cele povestite [...] umplu complet câmpul de acțiune, curgerea aceasta de fenomene se petrece în prim-plan, adică neîncetat, într-un prezent local și temporal deplin.” (*Erich Auerbach*)

● **„Personajele** nu sunt prezentate în evoluție, ci încremenesc într-o vârstă prestabilită, nu se schimbă aproape deloc în zece ani de război.” (*Erich Auerbach*).

● **Ahile** „crescut de centaurul Chiron, miticul dascăl al Antichității, și-a ales într-adevăr un destin eroic printr-o opțiune tipică pentru vechii greci și dragostea lor de faimă nemuritoare. El a preferat moartea timpurie, încununată de o răsunătoare victorie, unei existențe lungi și puse la adăpost de orice amenințări, dar care l-ar fi privat de glorie.” (*Zoe Dumitrescu-Bușulenga*)

● **„Hector** reprezintă eroul ideal, curajul dublat de o noblețe sufletească și de devotament pentru ai săi.” (*Ovidiu Drimba*)

Masca lui Agamemnon

Aplicații, teme, aprofundări

1. Ilustrați caracteristicile stilului homeric (organizarea textului prin alternarea modurilor de expunere, figurile semantice, registrele stilistice, recurența violenței de limbaj, viziunea hiperbolică și alegorică etc.). În rezolvarea cerinței, veți avea în vedere faptul că textul de referință este o traducere, o convertire a originalului la datele limbii române.

2. *Iliada* elogiază un model uman: luptătorul sângeros, eroul devotat idealului de glorie.

● Rescrieți dintr-o perspectivă personală trama epopeii, pornind de la ipoteza că „războiul troian nu va avea loc” (*Jean Anouilh*).

¹ Polis, oraș-cetate în limba greacă.

IDEALUL DEMNITĂȚII

Antigona

de Sofocle

„Esențialul e să cucerești.
Nu să accepți. Nu să știi;
să optezi, — între cine și cine,
între ce și ce? Țin dinainte cu
învinsul.”
(Constantin Noica)

Coordonate ale operei

Antigona este fiica lui Oedip, regele Tebei. După ce acesta a părăsit cetatea (orb, ca pedeapsă pentru vina tragică de a se fi căsătorit cu mama sa, Iocasta), iar cei doi fii ai lui, Eteocle și Polinice, au murit în război, rege va deveni Creon, fratele Iocastei. Creon ordonă ca lui Eteocle să i se facă funeralii demne de un erou, în timp ce Polinice va fi lăsat pradă păsărilor și animalelor sălbatice. Antigona e oprită prin edict regal să-și facă datoria sacră față de fratele mort, datorie obligatorie după morala timpului. Ea este neinteresată de tema vinovăției lui Polinice, pentru că cei vii nu mai

au dreptul să-i judece pe cei morți. Antigona își îngroapă fratele în ciuda interdicției. Pentru a o pedepsi, Creon o condamnă la moarte, apoi se răzgândește și o închide într-un mormânt de piatră. Antigona se sinucide. Este inflexibilă față de punctul de vedere pe care-l apără, e netemătoare în fața morții, o privește ca pe o eliberare de suferință. Triumfă moral, principiile promovate îi supraviețuiesc. Fiul lui Creon — logodnicul Antigonei —, Hemon, se sinucide după moartea iubitei; soția lui Creon, Euridice, se sinucide și ea, neputând suporta durerea de a-și fi pierdut fiul.

Studiu de text: „Vezi dar că soarta ce-mi gătești/Nu-i nicidecum un rău...”

—fragmente—

Creon

[...] cum de-ndrăznești tu legile să-mi calci?

Antigona

Nu Zeus mi-a dat așa porunci! Nici Dike¹ —
ea

Ce stă cu zeii din Infern — atare legi
Nu a dat omului. Iar eu porunca ta
N-o socotesc atât de tare-ncât pe om
Să-l facă-a-nfrânge chiar și legile zieiști
Că-aceste legi nu sunt în slove scrise, nu!
.....
Nainte de soroc, mai bine-o fi! Să mori

Când nu mai prididești de-atâtea mari dureri
Ce azi mă copleșesc, nu-i oare de folos?

Replica numește o trăsătură caracterială definitorie a Antigonei, care constituie și valoarea supremă a omului antic.

Argumentați.

Corifeul²

Ce dârză fire are ea! Ca tatăl ei,
Nu știe-n fața suferinții-a se-nclina.

¹ Dike, zeița dreptății.

² Corifeul, conducătorul corului antic în cadrul reprezentărilor teatrale.

Corul antic, personajul colectiv, este „vocea” rațiunii.

Creon

*Să știi că cei ce-s dârji din firea lor sunt cei
Mai lesne prăbușiți...Și fierul e vârtos,
Dar cum se-nmoaie-n jar și ce ușor îl frângi!*

.....
*Neosândită de-am s-o las din mâna mea
Pe-aceea ce porunca mi-a călcat... O, nu!*

Antigona

*Ei, da, m-ai prins! Mai mult ca moartea-mi ce
mai vrei?*

Creon

*Atâta doar! Eu moartea-ți vreau și mi-e de-a-
juns.*

Atenție! Numerotarea replicilor personajelor este motivată de sarcina de lucru.

- La început citiți numai replicile personajului Creon.
- Citiți apoi replicile Antigonei.

- 1. Creon:** *Din toți tebanii tu, doar tu gândești așa.*
- 2. Antigona:** *Ba toți gândesc, dar tac, că... de, ești tu pe-aici...,*
- 3. Creon:** *Și oare nu roșești să nu gândești ca ei?*
- 4. Antigona:** *Cinstirea unui frate-a-i da, rușine nu-i!*
- 5. Creon:** *Nu frate ți-e și cel ce i s-a-mpotrivit?*
- 6. Antigona:** *Ba da! De-o mamă și de-un tată amândoi.*
- 7. Creon:** *Slăvind pe unul doar, nu-i pângărit cel'lalt?*
- 8. Antigona:** *Cel care e-n mormânt nu ar vorbi așa!*
- 9. Creon:** *Ba da, de-l pui la rând cu cel nelegiuit.*
- 10. Antigona:** *Dar el nu i-a fost rob, ci frate el i-a fost.*

Sfinx (secolul al VI-lea, Delfi)

- 11. Creon:** *El țara-și apăra; cel'lalt și-o răvășea!*
- 12. Antigona:** *La Hades, jos, o lege-i-una-pentru toți.*
- 13. Creon:** *La el, cei drepti nu-s la un loc cu cei mârșavi.*
- 14. Antigona:** *Dar cine-o ști că-aceasta-i legea pentru morți?*
- 15. Creon:** *Chiar și-n mormânt de-ar fi, dușmanul mi-e dușman!*
- 16. Antigona:** *Iubirea-i rostul vieții mele! Ura, nu!*

După lectura selectivă a replicilor din fragmentul de text, reflectați asupra convertirii dialogului dramatic în monolog.

- Comparați tirada lui Creon cu discursul Antigonei.
- Comentați monologul regelui Tebei din perspectiva modalităților discursului: adecvarea la situația de comunicare monologată; la scopul comunicării; coexistența funcțiilor limbajului; utilizarea strategiilor de exprimare indirectă a opiniei.

Traducerea de George Fotino, 1969.

Abordarea textului

1 Pornind de la opinia lui Christophe Cusset că „Modelul cel mai imitat este Homer și tragedia nu se abține să împrumute de la poezia home-rică”, argumentați ideea, identificând în fragmen-tul de text elemente de recurență mitică din epopeea lui Homer. Pentru rezolvarea temei, veți avea în vedere comportamentul contestatar al Antigonei față de Creon și pe cel al lui Ahile față de Agamemnon sau Priam; atitudinea protagoniș-tilor față de destin și moarte; trăsături caracteriale comune etc.

2 Sofocle înfierează tirania personificată în figura lui Creon și susține dreptul la libera expri-mare a personalității umane. Voința omului este principalul resort al actului tragic. „Omul este măsura tuturor lucrurilor” (*Protagoras*), nu des-tinul, iar orice faptă nefericită poate fi răs-cumpărată printr-o conștiință morală, care să cer-tifice asumarea vinei tragice. Conform resortu-rilor tragediei, victoria Antigonei asupra arbitra-riului, a orgoliului nemăsurat și a tiraniei înseam-nă moarte.

- Precizați care sunt temele tragediei prin referire la personaje, la raportul dintre om și des-tin, la contextul situațional.

3 În tragedie „Conflictul principal [...] este acela dintre Stat, dintre viața etică, în generali-tatea ei spirituală, și Familie, ca moralitate natu-rală. Acestea sunt puterile cele mai pure ale reprezentării tragice.” (*Fr. Hegel*). Sau între ură [„Purtarea lui Creon nu e dictată de considerații de stat, ci doar de ura împotriva mortului.” (*J. W. Goethe*)] și iubire (Antigona: „Iubirea-i rostul vieții mele...”).

- Aduceți argumente în favoarea unuia dintre punctele de vedere exprimate.

4 Citiți textul, identificați motivația conflic-tului dramatic și problematizați, în cadrul unei dezbateri pe tema libertății, conceptul de destin.

- În demersul de interpretare utilizați și infor-mații despre tipologia conflictului. Conflictul interior se instituie între rațiune (Antigona ilus-trează conștiința existenței unei ordini superioare pasiunilor omenești, dovedită prin legi ale eter-nității: „Dar pe vecie-s legi, și nu-s de azi, de ieri”) și pasiune (orgoliul autorității masculine și despotismul lui Creon), între valorile colective și cele individuale, între general și particular, pro-blematica socială a „secolului de aur” al Atenei lui Pericle. Victimă a îndrăzelii de a se considera imun la efectul legiților impuse de o ordine supraumană, Creon rămâne singur, e învingătorul care nu câștigă nimic. Așa conștientizează fragili-tatea și locul ființei umane în univers. Conflictul exterior concentrează reacțiile personajelor în raport cu arbitrarul acțiunilor lui Creon. Antigona, Ismena, Hemon, Tiresias, Euridice se ridică pe rând împotriva tiraniei, dar plătesc pen-tru curajul lor.

5 Sursa conflictului și a tragismului este dizarmonia și lipsa comunicării. Explicați de ce nu pot / nu vor să comunice personajele.

6 „Eroul este personajul central al tragediei grecești. Cel mai adesea, el este individul forte care se ridică în fața cetății pentru a discuta sau a viola legile. Câteodată, el reprezintă o altă va-loare, dacă nu o altă lege, ca Antigona.” (*Anne Ubersfeld*).

- Ce valori morale sunt evidențiate în tragedia *Antigona*? Argumentați.

7 Caracterizați în paralel cele două personaje angajate în dialog. Veți avea în vedere faptul că „Sofocle coboară tragedia la scara umană” (*Ovidiu Drimba*) și că eroii nuanțează prin com-portamentele și acțiunile lor existența.

- Numiți modalitățile de caracterizare și opinați de ce dramaturgul antic nu portretizează perso-najele. Există în fragmentul dat aluzii la identitatea în ficțiune a personajelor? Citați versurile.

8 Sofocle construiește imaginea omului „secolului de aur” al Atenei, epocă legată de numele lui Pericle.

● Ce calități ale Antigonei se circumscriu modelului?

„În lume-s mari minuni,/ Mai mari ca omul
însă nu-s!/ Purtat de vânt, străbate mări/ Prin
hulă și prin val spumos,/ Prin val vuind vijelios.” (*Antigona*, Sofocle)

9 Numiți și exemplificați două modalități de construcție a subiectului / a personajelor.

10 Replicile din finalul fragmentului citat uzează de structura discursului aforistic.

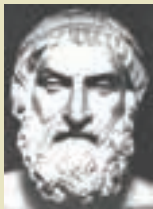
● Identificați și argumentați caracteristicile acestui tip de cugetare formulată succint și expresiv, dar cu forță de generalizare.

● Comentați semnificațiile replicilor aforistice.

Femeie îmbrăcată în chiton (statuie antică)

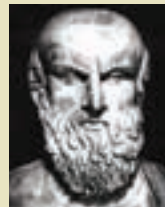
Repere biobibliografice

● **Sofocle** (496–406 î.H.). I s-au atribuit peste o sută douăzeci și trei de tragedii și drame satirice, dintre care s-au păstrat doar șapte: *Aias*, *Electra*, *Oedip rege* (capodopera lui Sofocle, după Aristotel), *Antigona* (442 î.H.), *Oedip la Colonos*, *Trachiniile*, *Filoctet*. Sofocle se inspiră în tragediile sale din ciclurile epice populare (*Ciclul teban*, *Ciclul troian*), subiectul preferat fiind predestinarea. Acțiunea acestor tragedii e simplă, deznodământul catastrofal se configurează încă de la primele replici ale personajelor. Sofocle acordă importanță conflictului interior, de la nivelul conștiinței personajului tragic, care este un erou complex, puternic individualizat.

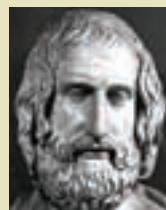
¹ *Hoefore*, cele care purtau ofrandele pentru zei.

² *Eumenide*, ființe fantastice care îi urmăreau pe criminali.

● **Eschil** (526–456 î.H.). A scris peste nouăzeci de piese de teatru (tragedii și drame cu satiri) și a învins de treisprezece ori la competițiile organizate în cadrul Marilor Dionisii.

Din opera lui s-au păstrat doar șapte tragedii: *Perșii*, *Rugătoarele*, *Cei șapte împotriva Tebei*, trilogia *Orestia* (*Agamemnon*, *Hoeforele*¹, *Eumenidele*²) și *Prometeu înlănțuit*.

● **Euripide** (480–406 î.H.). Autor a șaptezeci și opt de tragedii și drame cu satiri, dintre care s-au păstrat doar optsprezece: *Andromaca*, *Medeea*, *Ifigenia în Aulida*, *Alcesta*, *Hecuba*, *Hipolit*, *Oreste*, *Fenicenele*, *Bacantele*, *Troienele*, *Heraclizii*, *Electra*, *Ciclopul* etc.

Dicționar cultural

● **Tragedia.** Aristotel în *Poetica* definește tragedia drept „imitația unei acțiuni (spectacolul teatral este o reprezentare scenică a unor situații și acțiuni care imită viața. Procedul care stă la baza creației literare este deci imitația, mimesis) alese și depline, cu o anumită întindere, într-o limbă frumoasă [...], imitație făcută de personaje în acțiune [...] și care, stârnind mila și frica, săvârșește purificarea caracteristică unor asemenea emoții.” Tragedia este specia genului dramatic bazată pe reprezentarea categoriei estetice a tragicului și caracterizată prin existența unui conflict puternic, care se finalizează prin prăbușirea (moartea) eroilor, dar principiile morale ale acestora supraviețuiesc. Deznodământul catastrofal al conflictului are un efect purificator (katharsis). Termenul provine din fr. „tragédie”, gr. „tragodia”, cântecul țapului” („tragos”, țap), imn intonat cu prilejul serbărilor zeului Dionisos de către cântăreți care purtau măști de țap, pentru a se identifica simbolic satirilor, personaje mitologice. La originea tragediei, apărută în Grecia antică, stă ditirambul (poem liric cântat de cor în cadrul Dionisiilor, sărbătorile lui Dionisos).

● **Caracteristicile tragediei.** Sursele de inspirație sunt mitologia, legendele populare; temele prezintă natura umană în lupta de a-și găsi echilibrul existențial, frământările morale și violența pasiunilor în confruntare cu rațiunea. Tragedia debutează cu un **prolog** (la origine monolog/ solilocviu, mai târziu dialog) urmat de părțile principale,

numite **episoade**. O tragedie avea între trei și cinci episoade. Fiecare dintre acestea era încadrat de cântece ale corului („parodosul”, primul cântec, avea caracter liric, celelalte cântece, numite „stasime”, aveau rolul de a stabili legătura între episoade). După recitarea ultimului „stasimon”, urma **exodul**, deznodământul acțiunii. Intriga este simplă, urmărește efecte de factură morală, conflictele sunt catastrofice și necesită, în genere, intervenția zeilor. Acțiunea este unitară, se utilizează regula celor trei unități. Aristotel propune ca acțiunea unei tragedii să se desfășoare pe parcursul a 24 de ore (unitatea de timp), într-un singur loc (unitatea de spațiu) și să fie concentrată în jurul unui singur conflict (unitatea de acțiune). Regulile vor fi preluate de poeticile clasicismului modern.

● **Eroul** nu trebuie să fie „nici prea plin de virtuți, nici prea just. El trebuie să treacă de la fericire la nefericire, nu ca efect al unei crime, ci din cauza unei greșeli.” (*Aristotel*)

● „Personajele lui Sofocle posedă toate un asemenea dar al vorbirii și știu să prezinte atât de convingător temeiurile purtării lor, încât spectatorul e aproape întotdeauna de partea celui ce-a rostit ultima replică.” (*J.W. Goethe*).

● **Dialogul dramatic** este conceput ca un schimb de replici într-un vers („stihomitii”), care „închid” o idee, au deci valoare aforistică. Observăm prezența „discursului mixt”, filosofico-poetic (Șt. A. Doinaș).

Aplicații, teme, aprofundări

1. În fragmentul de text citat se remarcă stilul solemn al tragediei, un amalgam de tragic-sublim și de elemente realiste.

● Evidențiați particularitățile registrului stilistic aferent.

2. Pornind de la citatul „Ființa omenească apare la Sofocle ca în sculptura clasică pe care o are neconținut sub ochi. [...] Omul trăiește încă într-o lume cu zei, dar aceștia sunt renegați în

regiuni din care destul de rar mai descind. [...] Așa încât omul capătă răspunderi, trebuie să ia seama și să dea seama, în chipuri care-l fac să se familiarizeze cu solitudinile, cu întrebările fără răspuns, cu opțiunile fundamentale care duc spre prăbușiri ori jertfe superioare, dând naștere tragicului.” (*Zoe Dumitrescu-Buşulenga*), formulează un punct de vedere personal privind relația dintre omul antic și lume, dintre ființa umană și zei.

Realizarea proiectului cu titlul:**Ulise și eterna reîntoarcere**

Organizarea activității: pe grupuri de lucru.

Documentarea și planificarea activității de proiect: Pentru rezolvarea cerințelor, se vor avea în vedere textele suport, informațiile și bibliografia oferite, organizarea informației (fișe de lucru) și valorificarea ei în activitatea de proiect, realizarea produsului final: CD, broșură, pliant etc.

Problematika proiectului

● **Tipologia de referință:** oameni (rege, filosof, artist etc.), eroi (oameni exemplari, modele ființiale, eroul războiului troian)

● **Ipoteza:** destinul (soarta oarbă, fatalitatea, predestinarea) este reprezentat de fatum-profețiile Sybilelor, de Moire / Parce, cele trei zeițe ale destinului care torc firul vieții și-l rup când vor, de zeița Fortuna); destinul este simbolizat și de pânza Penelopei sau de călătoria lui Ulise.

Repere de lectură

● „Iubesc la greci faptul că merg până la capăt [...] Libertatea de a fi absurd stă la originea filosofiei.”; „Toate miturile țin, poate, de mitul căderii. Fiindcă dacă n-ar fi o ființă căzută, omul n-ar avea nevoie de mituri.” (*Constantin Noica*)

● **Destinul** e înțeles ca faimă, gloria eroului pe câmpul de luptă și moartea glorioasă care împiedică uitarea numelui războinicului. Primii eroi cunoscuți, a căror faimă a învins timpul, sunt Ahile și Hector: „— Vai, din voința zeilor, sunt sortit pradă Morții [...] Dar eu nu vreau să pier fără să fi luptat; să mă-ncunune slava și — printr-o vitejie — de-a pururi vreau să fiu amintit de urmași.” (Hector în *Iliada*)

● În epeea *Odiseea* de Homer, continuarea *Iliadei*, destinul este simbolizat de pânza Penelopei (când o va termina, își va alege alt soț, un nou rege pentru Ithaca) pe care o țese ziua și o deșiră noaptea, pentru a alunga peștorii nedoriți, care cred că Ulise a pierit la Troia. Destinul își găsește un simbol și în peregrinările lui Ulise, rătăcirea lui pe mări (apa, simbol al trecerii timpului) timp de zece ani după sfârșitul războiului troian, consecință nefastă a participării la bătălie. Ulise este un luptător, este puternic, trece de toate probele inițiatice, învinge toate piedicile și se întoarce acasă, în insula Ithaca, la soția Penelopa și la fiul Telemac. Cei doi soți își construiesc deci propria soartă. Penelopa „țese” pânza destinului și o deșiră după bunul plac, Ulise (Odiseu) învinge toate obstacolele și, caracter puternic, cu o voință fără egal, se întoarce acasă.

Referat cu titlul:**Mitul vârstei de aur (Viața cotidiană în epoca lui Pericle)**● **Texte suport**

„Trăim sub o rânduială politică ce nu are de râvnit legile altora; departe de a-i imita, suntem mai degrabă o pildă pentru unii. Numele său este democrația, fiindcă ocârmuirea statului nu se rezimă pe puțini, ci pe cât mai mulți. În afacerile lor personale, toți cetățenii sunt egali în fața legilor, drumul la onoruri în viața publică este deschis fiecăruia în măsura în care opinia publică îi apreciază talentele, după merit mai mult, după clasa socială; sărăcia nu este un motiv de

inferioritate în ochii cetățenilor și nu împiedică de a se face folositor Statului pe oricine e în stare. [...]

Deși păstrăm însă această îngăduință în viața noastră particulară, totuși teama ne oprește de a încălca ordinea publică; ne supunem magistraților și legilor, mai ales aceluia care sunt spre ocrotirea celor care îndură nedreptatea și acelor legi care, deși nescrise, acopăr de ocara tuturor pe oricine le nescotește.

Am dat minții nenumărate prilejuri de a se mai răsufli de oboseli, ori prin concursuri și sacrificii succesive, ori în casele noastre prin podoabe elegante, ce ne desfată zilnic și alungă supărările vieții. Orașul nostru mare face să curgă spre dânsul toate

bunătațile pământului și ne putem bucura de produsele țărilor străine tot așa de complet ca și de cele ale pământului nostru propriu. Iubim frumosul, dar cu simplitate, și cultivăm științele, fără a ne pierde însă ceva din energia noastră. Ne folosim de bogăție ca de un mijloc de acțiune, iar nu pentru fasturi inutile; a mărturisi că ești sărac nu e o rușine; rușinos este să nu cauți să scapi muncind. La noi aceiași oameni pot să se ocupe de afacerile lor personale și de treburile publice. Căci numai noi, pe cel ce nu se interesează de treburile statului, îl socotim nu ca pe un om căruia îi place liniștea, ci ca pe o ființă netrebnică. Noi știm să luăm o hotărâre asupra unei chestiuni și căutăm a o cunoaște adânc, căci nu credem că vorba poate fi spre paguba acțiunii; dimpotrivă, mai vătămător ni se pare a nu ne lumina îndestul prin dezbateri, înainte de a pași la lucru...” (Tucidide, *Cuvântarea lui Pericle* în vol. *Războiul peloponesiac*)

„A trăit alături de conducătorul politic cel mai ciudat și mai complicat al vechii Grecii. [...] Împreună au participat ca strategii aleși de popor. [...] Herodot istoricul i-a fost într-adevăr prieten, ca și Anaxagoras, filosoful. Pe Phidias îl vedea mereu în răstimpul noilor construcții de pe Acropole. Și toți, se pare, luau parte la prelegerile filosofului celui mai iubit de ei atunci, deși trăiau în aceeași vreme Parmenide, bătrân, însoțit de Zenon din Elea în plină maturitate, ca și Heraclit din Efes, cel puțin înțeles, ca și, mai târziu, tânărul Socrate. Și mulți alții. Era fără îndoială, o epocă de geneze în spirit [...] cum puține a mai cunoscut lumea. În dorința de a face din Atena cetatea cetăților, Pericle, a cărui funcție de conducător începe din 461 î.H., încearcă și riscă totul, de la politic la filosofic și estetic. Libertatea pe care a câștigat-o democrația ateniană în ani și ani, prin luptele demosului și înțelepciunea și jertfa unor conducători luminați ca legislatorul și poetul Solon, Pericle a vrut s-o păstreze și s-o exalte prin măsuri îndrăznețe, vii, sporind mult Adunarea Poporului[...] făcând din discuțiile purtate cu eleganță în agora centrul vieții politice.” (Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Sofocle și condiția umană*)

Pantheonul, templul închinat Atenei

Problematica activității

- **Tipologia de referință:** oameni (rege, filosof, artist, legiuitor etc.), eroi (oameni exemplari), semizeii, titani, zei, alte ființe fantastice (nimfe, satiri, monștri, sirene, vrăjitoare etc.); o lume cu unitate în diversitate.

ZEI...

- **Valori, atitudini, comportamente:** Zeii „țin” lumea. [„Să ții lumea în loc. Este moarte? Este viață?” (Constantin Noica)], oamenii îi imită (mimesis), lumea umană e copia imperfectă a lumii zeilor.

- Zeii homerici se deosebesc de pământeni doar prin calitatea de a fi nemuritori, deci prin natura și forțele lor excepționale, obținute, în comparație cu cei muritori, prin efectul hiperbolizării. Prin comportamentul lor, ei sunt însă asemenea oamenilor, singura diferență e că sunt... nemuritori. (În *Iliada* Ares urlă de durere când este lovit de Diomedea și fuge să se adăpostească în Olimp, zeii sunt răzbunători sau demonstrează compasiune pentru destinul trecător al oamenilor: „Doară din tot ce pe lume e viață, răsuflă și mișcă, / Nu e nimic mai de plâns și mai necăjit decât omul”.)

- Pindar¹ consideră că „Numai fiii zeilor sunt invulnerabili” (semizeii).

¹ Pindar, poet liric grec care a trăit între anii 520–442 î.H. Din creația sa s-au păstrat integral doar *Olimpicele*, ode corale.

● **Ipoieza:** Mitul „vârstei de aur” se referă la perioada idilică în care coexistă credințele asupra comuniunii oamenilor cu zeii, în care modelele comportamentale, prin contaminare, se determină reciproc.

● **Argumente:** reprezentarea ideală e Grecia antică/ mitică, atemporală, aici identificăm „mitul viu” (*Mircea Eliade*), mitul eroului civilizator: Prometeu (titan), care aduce oamenilor focul și provoacă răzburarea zeilor (comportament umanizat); Hercule (semizeu, condiție hibridă) și cele douăsprezece munci ale sale prin care lumea oamenilor devine un spațiu existențial mai sigur (ucide monștri mitici care făceau ravagii) etc. Societatea umană evoluează, conducătorii vizionari (Pericle al Atenei) și gânditorii își pun în practică ideile pentru a construi Utopia, societatea ideală. Modelul uman al anticilor este eroul sau filosoful, iar societatea greacă, datorită acestora, începe un proces de spiritualizare a lumii întregi.

● Scutul lui Ahile (în *Iliada*) este „oglină” Greciei mitice. Oameni, case, petreceri, munci agricole, toate sunt zugrăvite aici, pe arma defensivă, într-un episod cu o valoare documentară incontestabilă.

... ȘI OAMENI – INSTRUMENTE ALE DESTINULUI...

● Potrivit concepțiilor timpului, viața omenească este rânduită de voința zeilor. Personajele sunt create după chipul și asemănarea omului dintotdeauna, fie că e vorba de zei, eroi, semizeu sau oameni de rând: „Între Zeus, care cu o singură încruntare de sprânceană cutremură pământul și oricare din mânuitorii carelor de luptă [...] diferența e numai de scară. Substanța e aceeași.” (*Perpessicius*)

● **Omul antic** este „un fenomen al naturii și un element al destinului. Legăturile dintre individ și lumea credințelor, a miturilor și misterelor religioase sunt și ele active în cadrul destinului uman. Ritmul sufletesc al personajului homeric se conformează nu atât unei coerențe interioare, după criteriile omului de azi, cât unei perspective de forțe ce-l transcend și totuși îl cuprind și-l dirijează prin intervenții neașteptate și uneori imprevizibile.”

(Salvatore Battaglia,
Mitografia personajului)

BIBLIOGRAFIE

(pentru studiul modulului tematic și pentru studiile de caz)

1. Erich Auerbach, *Mimesis*, Editura Polirom, Iași, 2000.
2. Christophe Cusset, *Tragedia greacă*, Institutul European, Iași, 1999.
3. Ovidiu Drimba, *Istoria literaturii universale*, vol. 1–2, Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, București, 1998.
4. Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. 1–10, Editura Saeculum I.O., Vestala, București, 1998–2004.
5. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Sofocle și condiția umană*, Editura Albatros, București, 1974.
6. Homer, *Odiseea*, vol. I–II, Editura Tineretului, București, 1966.
7. Perpessicius, *Lecturi străine*, Editura Univers, București, 1981.
8. *Scriitori greci și latini* (dicționar), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
9. *Dicționar de termeni literari*, Editura Academiei, București, 1976.
10. *Dicționar de filosofie*, Editura Politică, București, 1978.
11. *Dicționar de estetică generală*, Editura Politică, București, 1972.
12. Frédéric Laupies, *Dicționar de cultură generală*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001.